

ALEKSANDR MİHAYLOVİÇ ŞÇERBAK (18.12.1928- 28.01.2008)

Bülent GÜL*

Ünlü Rus Türkologu Aleksandr Mihayloviç Şçerbak'ı 28.01.2008 günü kaybettik. Türkolojiye büyük hizmetleri olan Şçerbak, dergimiz *Türkbilig*'e de büyük ilgi gösteren bir Türkologdu. Onun vefatını okuyucularımıza duyurmak, Türkolojiye hizmetleri hakkında kısa bilgi vermek ve onun *Türkbilig*'e yazdığı mektupları ilim âlemine duyurmak için bu kısa yazının yazılmasının doğru olacağını düşündük. Çünkü, onun ekte vereceğimiz ve Prof. Dr. Dursun Yıldırım'ın Oğuznâme ilgili mektubuna binaen yazmış olduğu mektup, bir bakıma onun Oğuznâme ile ilgili son görüşlerini yansıtan bir mektup makalesi sayılabilir (Bkz. Ek).

Şçerbak, Stavropol'da 1928 yılında doğdu. 1948'de Stavropol Pedagoji Enstitüsü Filoloji Fakültesini bitirmiş ve 1952'de filoloji bilimleri adaylığını kazanmış; 1970'de de filoloji bilimleri doktorasını tamamlamıştır (Eren 1998: 309). Rusya Türkolojisine yön veren, Türkoloji, Altayistik ve Mongolistik alanındaki yüzlerce çalışması ile Türkolojinin gelişmesine büyük katkıları olan Şçerbak, yeri doldurulamayacak Türkologlardandı.

Türkolojide eski Türkçe, Altayistik, Türk-Moğol dil ilişkileri, Eski Özbek Türkçesi ve Türk lehçelerinin karşılaştırmaları grameri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Şçerbak'ın doktorası Türk lehçelerinin karşılaştırmalı ses bilgisi üzerinedir.

* Dr., Hacettepe Üniversitesi.

Daha sonra da bu konu üzerine çalışmalar yapan Şçerbak'ın ses bilgisi üzerine ilk eseri *Sravnitel'naya fonetika tyurkskix yazıkov*, Leningrad, 1970'dir. Türk dillerinin yapı bilgisi üzerine de çalışmalar yapan Şçerbak'ın *Oçerki po sravnitel'noy morfologii tyurkskix yazıkov (İmya)*, Leningrad, 1977; *Oçerki po sravnitel'noy morfologii tyurkskix yazıkov (Glagol)*, Leningrad, 1981 ve *Oçerki po sravnitel'noy morfologii tyurkskix yazıkov (Nareçie, sluzebnye çasti reçi, izobrazitel'nye slova)*, Leningrad, 1987 adlı eserleri Türk lehçelerinin yapısı ile ilgilidir. Bu eserlerden hareket ederek Türk dillerinin ses, yapı, cümle bilgisi ve sözlüğünü bir bütün hâlinde *Vvedenie v sravnitel'noe izuçenie tyurkskix yazıkov*, Sankt-Peterburg, 1994, adlı eserinde incelemiştir.

Şçerbak, Türk runik yazıtları üzerine yaptığı çalışmalarla da tanınır. Bu çalışmalarından “Neskolko slov o priemah çteniya runičeskih nadpisey, naydennih na Donu”, *Sovetskaya arheologiya*, XIX, 1954: 269-282; “Novaya runičeskaya nadpis'na kamne”, *Uçeniye Zapiski Tuvinskogo Nauçno-İssledovatel'skogo Instituta Yazıka, Literaturı i İstorii*, IX, Kızıl, 1961: 238-241.; “Les inscriptions inconnues sur les pierres de Khoumara (au Caucase de Nord) et le probleme de l'alphabet runique des turc occidentaux”, *Acta Orientalia*, XV, 1-3, 1962: 283-290; “L'Inscription Runique d'Oust-Elégueste (Touva)”, *Ural Altaische Jahrbücher*, 35, 1, 1964: 145-149; “O runičeskoy pismennosti v Yugo-Vostoçnoy Evrope”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, 4, 1971: 76-82; *Tyurkskaya Runika*, Nauka, Sankt-Peterburg, 2001.

Şçerbak'ın eski Türkçe eserler ve kendi deyimiyle eski Özbekçe üzerine de çalışmaları vardı. Bunlardan bazılarını yine burada örnek olarak vermek istiyoruz: *Oguz-name. Muhabbat-name. Pamyatniki drevneuygurskoy i starouzbekskoy pismennosti.*, Moskva, 1959.; *Grammatičeskiy oçerk yazıka tyurkskih tekstov X-XIII vv. iz Vostoçnogo Turkestana.*, İzd-vo AN SSSR, 1961.; *Grammatika starouzbekskskogo yazıka.*, İzd-vo AN SSSR, 1962.; “Soçinenie Babura ob aruze (Predvaritelnoe soobşçenie).”, *Narodı Azii i Afriki*, 1969, No 5: 156-168.; “O fonetičeskih osobennostyah yazıka “Kutadgu bilig” i drevneuygurskom konsonantizme.”, *Sovetskaya tyurkologiya*, 1970, No 4: 20-23.; “Zameçaniya o tekste i yazıke “Ta'aşşuk-name””, *Studia Turcica*, Budapest, 1971: 431-440.

Şçerbak, Altayistik alanında da söz sahibi bir bilim adamı idi. Onun Türkçe ve Moğolca dil ilişkileri üzerine araştırmaları da vardı. Özellikle, 1997 yılında yayımladığı *Ranniye tyurksko-mongolskiye yazıkovye svyazi (VIII-XIV vv.)*, adlı eseri hem Altayistik, hem de Türkoloji ve Mongolistik çalışanlar için çok önemli bir eserdir¹. Şçerbak'ın çalışmalarından bazılarını burada vermek istiyoruz: “Kamen s

¹ Şçerbak, bu eserinin Rusça yazılmasından dolayı Türkiye'de yeterince tanınmadığını, bu nedenle de iyi Rusça bilen bir akademisyen tarafından bir tanıtma yazısının yazılmasını *Türkbilig*'den istemişti. Bu isteğini yerine getirmek için Ankara

nadpisyu, naydenniy v Mongolii.”, *Uzbek tili va adabiyeti masalalari*, 1959, No 3: 34-36; “Vzaimosvyaz turetskogo i mongolskogo yazıkov.”, *Uzbek tili va adabiyeti masalalari*, 1959, No 4: 60-65.; “Ob altayskoy gipoteze v yazıkoznanii.”, *Voprosı yazıkoznaniya*, 1959, No 6: 51-63.; “Nadpis na drevneuygurskom yazıke iz Mongolii”, *Epigrafika Vostoka*, XIV, 1961: 23-25.; “O haraktere leksişeskih vzaimosvyazey tyurkskih, mongolskih i tungusomançjurskih yazıkov.”, *Voprosı yazıkoznaniya*, 1966, No 3: 21-35.; “O tyurko-mongolo-tungusskih svyazyah v morfologii”, *Narodı Azii i Afriki*, 1968, No 1: 104-116.; *Soderjanie uralo-altayskoy gipotezi, yee obosnovanie i otsenka.*, İAN AzerbSSR, Seriya literaturı, yazıka i iskusstva, Baku, 1968, No 1: 62-70.; “O priçinah strukturno-fonetişeskih rashojdeniy v tyurko-mongolskih leksişeskih paralelyah”, *İssledovaniya po vostoçnoy filologii. K semidesyatiletıyu professora G.D. Sanjeeva*, Moskva., İzd-vo “Nauka, 1974: 340-350.; *Ranniye tyurksko-mongolskiye yazıkovye svyazi (VIII-XIV vv.)*, Sankt-Peterburg, 1997.; *Tyurksko-Mongolskiye Yazıkovıye Kontaktı v İstorii Mongolskih Yazıkov*, Sankt-Peterburg, 2005.

Yukarıda verdiğimiz eserler Şçerbak’ın belli başlı bu alanda çalışan herkesin bildiği eserleridir. Onun ve eserleri hakkında söylenecek çok söz vardır. Türkolojide edindiği yer de zaten bunu açıkça göstermektedir. Rusya Türkolojisinin en önemli Türkologlarından olan Şçerbak’ı Türk diline yaptığı hizmetlerden dolayı Türk Dil Kurumu da 1971 yılında şeref üyeliğine seçmiştir. Şçerbak’ın dergimiz *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi* için de ayrı bir yeri bulunmaktadır. Dergimiz de önemli bir okuyucusunu kaybetmiştir. Dergimiz editörü ve onun arkadaşı Prof. Dr. Dursun Yıldırım’a göndermiş olduğu mektupları, onun anısını okuyucularımızla paylaşmak amacıyla burada yayınlıyoruz (Bkz. Ekler).

Kaynaklar

EREN, Hasan, (1998) *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, Ankara: TDK Yay.

Killi, Gülsüm (2006), “Şçerbak, A. M., *Ranniye Tyurksko-Mongol’skiye Yazıkovıye Svyazi (VIII-XIV vv.)*”, *Türkbilig* 2006/11: 221-234.

Lunin, B. V. (2004) “Aleksandr Mihayloviç Şçerbak” (Çev. Mustafa Kayıhan), *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkoloji Özel Sayısı, No 11- II: 65-70.

www.altai.narod.ru

Üniversitesi’nden Yard. Doç. Dr. Gülsüm Killi’ye rica etmiştik. Killi, *Türkbilig* dergisinin 2006/11. sayısında bu tanıtımayı yayımladı. Şçerbak, tanıtımayı çok beğendiğini, eserinin Rusça olmasına rağmen Killi tarafından çok iyi anlaşılıp anlatıldığını gönderdiği mektupta belirtmiş ve teşekkür etmiştir (Bkz. Ek: Mektup).

Bülent GÜL

Ekler

Mektup 1

Prof.Dr.Dursun Yıldırım
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Beytepe - Ankara
Türkiye
06532

3.X.2006

Prof.Dr.Aleksandr M.Şçerbak
St.-Petersburg, K-21,
Pr. M.Toreza 9, kv.124
Rusya
194021

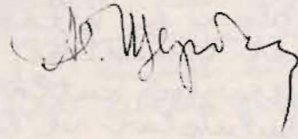
Sayın Prof.Dr.Dursun Yıldırım, değerli dostum
ve meslektaşım,

21.06.2006 tarihli nazik mektubunuzu ve gönderdiğiniz Türk-
bilig dergisinin son sayısını aldım, teşekkür ederim. Aldığımdan
hemen sonra e-posta ile Size haber verdim de tatile çıktım. Ta-
tilden dönerek mektup gönderiyorum.

Derginizde kitabımla ilişkili tanıtmayı büyük bir dikkatle
okudum. Çok minnettarım, kitabımın içeriği etraflıca ve doğru
olarak açıklandı. Bu çok önemlidir. Çünkü Türkiye'de Rusçayı
bilen kişiler az. Demek, Türkçe yazılmış olan tanıtma gerekli ve
vakitli bir şey. Öğrencileriniz kitabımın küçük bir faydasını
bile görürse, buna sevineceğim. Böyle kitablara Türkçe yazmalı-
yım, ama Rusçadan Türkçeye çevirme ancak bin güçlükle yapılabi-
lir. Bilhassa, terminoloji ve dilbilime ait mahsus deyimlerin
tercümesi zahmetlidir.

Sizinle tamamen hemfikirim. Bilim için farklı görüşler zarar
vermezler.

Aziz dostum ve meslektaşım, Size iyi dileklerle en ziyade
sağlık ve esenlik dilerim.

Mektup 2

S.Bb., 21. III. 2006

Prof. Dr. Dursun Yıldırım
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dekanlığı
06532, Beytepe - Ankara
Türkiye

Prof. Dr. Aleksandr M. Őerbak
St. Petersburg, K-21,
Pr. M. Toraşa, 3, kv. 124
Rusya

Sayın Prof. Dr. Dursun Yıldırım,
değerli meslektaşım,

«Türkbilig» adlı derginin 2005/10 sayısını aldım. İçtenlikle teşekkür ediyorum. «Türkbilig» ve «Türk Dili» dergileri editörlük kurullarının yardımıyla önemli yazıları okumaya sahib olurum. Sizi çok minnettarım.

Geçen yılda yeni bir kitabım çıktı. Aziz dostum Sayın Prof. Dr. Hasan Kren'e bir nüsha gönderdim. Başlıca, Moğulca dillerine ait olduğu için Rusça yazılmış olan bu kitabı size göndermeye cesaret etmedim.

Nevruz dolayısıyla kutlarım, sağlık, mutluluklar ve başarılar dilerim,

A. Mifepoŕy

S.-Petersburg, 24.05.2002

Sayın meslektaşım,
 Değerli Prof. Dr. Dursum İldırım,
 12 Şubat 2002 tarihindeki mektubunuzu
 aldım. Bundan sonra gönderilmiş olan «Türk
 Bilgi» adlı dergisinin 2/3 sayısını da almış
 bulunuyorum. Çok memnunuzum. Dergileriniz
 benim için gayet faydalıdır.

Çoktan beri size bir mektup göndermek
 niyetindeydim, ama böyle niyet her geldiği
 zaman bir engel ortaya çıkardı.

Sonularınıza cevap vermek yoluyla Oğuz
 Nâme hakkındaki bazı fikirlerimi söylemek
 istiyorum. Bence, Oğuz Nâme'nin Uygur nüsha-
 sında Türk tarihinin müferrit mitolojik
 vakaları belirlemektedir. Ne var ki, Oğuz
 Nâme'nin ilkel varyantları Türk yazısı ile
 değil, Moğol yazısı ile yazılmış olduğu
 kanıtındayım. Çünkü içerik, süje, kelime
 hazinesi ve morfolojisinde bile Moğolca
 unsurlar çoktur. Moğol dilleri hemen bütün
 ilk çağ tarihi boyunca Türk dillerinin
 güçlü etkisi altında bulunmuştur. Buna
 rağmen, epik eserlerde Moğol etkisinin
 izleri apaçıktır. Şu konu üzerine küçük
 bir makale yazdım: «On the chief totem of
 ancient Turks» (Türk Dilleri Araştırmaları
 3, 1993, s. 203-211). Bu ayı bir duruma
 kalırsa, Çinggis-kan'ın ortaçağ kahramanlık
 destanlarında büyük bir rolü mezkûr du-
 rumun başlıca sebebi gibi görünmüyor.

Hesin bir sonuç çıkarabilmek bakımında
 Oğuz Nâme'nin metninin His-şa-i Çinggis
 metni ile karşılaştırılması çok önemli
 saundur.

ALEKSANDR MIHAYLOVIÇ ŐERBAK

Özür dilerim. Mektubunuzun sonundaki sorularınıza cevap vermedim. Yakın günlerde size «*Тропынка в пустыне*» başlıklı kitabımı yollamağa çalışacağım. Cevap orada bulabileceğinize umuyorum.

B.S. Bilge Hanım Kırgızistan'dan Türkiye'ye döndüğü takdirde ona senden en büyük selâm söyleyiniz, lütfen.

Size sağlıklar, çalışmalarınızda yeni başarılar dilerim.

Saygılarımla

A. Мейдан